

LBDIS

We know
books

Coordonator Corint Istorie Autori Români

FLORIN-RĂZVAN MIHAI

STELIAN TĂNASE

Zvonuri despre sfârșitul lumii

Album de familie:
București, 1944–1953

Ediția a doua, revăzută și adăugită

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

—2024—

Vinea Ion 29, 483

Vișoianu Constantin 26, 53, 113,
138Vișinski Ianuarevici Andrei 57,
103-119, 130, 331, 388, 459,
504

Voiculescu Marioara 36, 152

Voinescu Alice 36, 150, 151, 156

Vojen Jean Victor 42

von Killinger Manfred 37-40,
49, 195, 212, 253, 406

Voronca Ilarie 362-365

Vraca George 122, 203, 305, 409,
420Zilber Belu 31, 43, 111, 243, 244,
246, 492Tănase Constantin 122, 238, 255,
276Tătărescu Gheorghe 70, 72, 113,
132, 138, 152-155, 204, 237,
243, 283, 329, 405Tismăneanu Leonte 56, 57, 338,
544

Tito Iosip Broz 459

Toma Alexandru 253, 254, 268,
372, 425, 479Toma Sorin 199, 253, 266-269,
425, 443, 448, 535Truman Harry 64, 139, 144-147,
332, 505, 517

Tzara Tristan 371-374, 429

Ulea Octav 83, 117, 138, 428

Cuprins

Capitolul 1 – <i>Ce lipsește din almanahul Universul</i>	7
Capitolul 2 – „ <i>Nu credeți în zvonuri!</i> ”	51
Capitolul 3 – <i>Lumea cu capul în jos</i>	75
Capitolul 4 – <i>Ialta</i>	99
Capitolul 5 – <i>Potsdam</i>	144
Capitolul 6 – <i>Malagamba</i>	177
Capitolul 7 – <i>Struma, o tragedie</i>	217
Capitolul 8 – <i>Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei</i>	265
Capitolul 9 – <i>Revelioane de pomină</i>	331
Capitolul 10 – <i>Birturi, spirturi, flirturi</i>	377
Capitolul 11 – „ <i>Americanii plătește cât un kil de pește!</i> ”	421
Capitolul 12 – <i>Regele și patria</i>	469
Capitolul 13 – <i>Cominform fără cloroform</i>	485
Capitolul 14 – <i>Armagedon</i>	513
<i>Index</i>	565

Capitolul 1

Ce lipsește din almanahul Universul

Am un vechi interes pentru almanahuri. Apăreau, de regulă, la final de an, publicate de marile cotidiene ca supliment. Se vindeau bine, erau o afacere de presă pentru Sărbătorile de iarnă. Într-o vreme, căutam ediții vechi prin anticariate, la târguri, la diverși negustori care desfăceau tipărituri. Mă interesa imaginea unei lumi despre ea însăși în circumstanțe precise. Almanahurile nu sunt o sursă bună de informații. Doar ca să-ți faci o impresie despre *La Belle Époque*, sau anii care au precedat suirea pe tron a regelui Mihai, sau acapararea puterii de către comuniști. Erau mai mult niște albume de familie tratând subiecte de toată mâna. Aș spune că nu le lipsea o doză de superficialitate, dimpotrivă. Cuprindeau cu larghețe fotografii reprezentând figuri celebre ale epocii, vedetele studiourilor cinematografice, povești populare. E totuși o luare de temperatură a momentului. Dacă răsfoiești *Almanahul Universul 1944*, dai de tot felul de lucruri. Poți să te dumirești la ce se aștepta lumea în anul de cotitură care urma. La București, lumea începea să aibă certitudinea că Armata Roșie se pregătea să ocupe România. Atmosfera – până atunci, neutră și relativ relaxată – devenea brusc una de teamă și panică. Mai ales după Stalingrad, Kursk și evacuarea Crimeii.

Din almanah – doar o lectură ușoară, de peron – subiectele fierbinți lipsesc cu desăvârșire (războiul, apropierea Armatei

Roșii, camuflajul, listele cu morți și răniți...). Vinde iluzii și speranțe, asigură cititorul că totul va fi bine. Politica și operațiunile militare nu își au locul aici. Cititorii nu trebuie alarmați cu niciun chip. Nu este cazul să fie îngrijorați sau înfricoșați. Digestia și somnul nu trebuie deranjate. Era de preferat ca cititorii *Universului* să își petreacă timpul descifrând rebusuri. Sau privind fotografii cu femei frumoase, peisaje spectaculoase, citind istorii de călătorie în locuri exotice care te fac să visezi. Marile griji erau ținute de parte. Dezastrul care se apropia nu există în niciuna din aceste pagini „bogat ilustrate”. *Almanahul Universul 1944* oferă o imagine blurată a lumii românești din acel an. Ce ar fi făcut bucureșteanul dacă i-ar fi spus cineva ce nenorociri aveau să se abată asupra lui? Și nu era vorba de doi-trei ani, ci de o jumătate de secol.

Unele situații erau totuși previzibile. Se petreceau fel de fel de lucruri care anunțau, într-un fel sau altul, dezastrul. Unii se făceau că nu înțeleg ce se petrece sau pretindeau că nu le pasă – erau inconștienți, șarjau. „Fie ce-o fi!”, își spuneau, așteptând, pesimiști, evenimentele. Erau și presentimentele, intuițiile. Fatalitatea juca și ea un rol important. Românul este fatalist, orice s-ar spune. Unii – puțini, la început –, cu instinct de conservare mai puternic, își pregăteau valizele pentru a se refugia în Occident, de preferință în Spania sau în Elveția. Numai cei cu averi serioase, se înțelege. Omul obișnuit se vedea obligat să rămână la București, eventual, să se roage prin biserici să-l scape de urgia ce se apropia.

Nici presimțirile și premonițiile nu lipseau. Un exemplu minor. Intervievat de publicația săptămânală *Spectator*, Ion Marin Sadoveanu anunța apariția romanului său, „Sfârșit de veac în București”, la Editura Socec. E un roman cu un profund sentiment al unui final de epocă. Titlul se potrivește perfect cu agonia vechii României, care tocmai se prefigura. O lume se prăbușea, inexorabil. Dacă știai să ascuți (zvonuri, bârfe, știri la Radio Londra), observai schimbarea. Treptat, se instala haosul, nimic nu mai era

ca înainte. Mai rău era că se putea întâmpla orice. În decembrie 1944 – ianuarie 1945, când apăreau la chioșcuri almanahurile, deja se simțea în aer sentimentul că se petrece ceva grav. Se auzeau acordurile unui recviem. Bucureștii își trăiau ultimele zile și nopți. În acest op, vă spun povestea trecerii de la o lume la alta, ce se pregătea în acele zile. Nimic despre Apocalips, deocamdată.

Intrigă și iubire

La 1 martie 1944 a avut loc la Teatrul Alhambra premiera piesei lui Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*. Ideea piesei i-a venit autorului în iarna lui 1942–1943. Ca evreu, a fost obligat să trudească la curățirea zăpezii. În fiecare zi, 12 ceasuri, de la 6 în zori până la 6 seara, era prezent la halta Grivița să dea la lopată. Monotonia lucrului l-a împins la reverie, așa a conceput intriga unei noi piese. Nu avea nicio speranță să fie jucată. Evreilor le era interzis să apară pe afișul teatrelor românești. S-a gândit să scrie piesa împreună cu alții, etnici români de astă dată, sau să le vândă ideea. Bani câștigați l-ar fi ajutat să-și achite taxele cerute evreilor. Dacă nu plătea, risca să fie deportat. Sebastian le-a expus proiectul Norei Piacentini și lui Mircea Șeptilici, în iarna lui 1943–1944. „Scrie și te jucăm!”, i-ar fi spus cei doi. Câteva luni, Sebastian a lăsat proiectul deoparte. A scris la altă piesă, *Insula*. A citit mult din romanele lui Balzac și Jane Austen. A umblat prin oraș să împrumute bani. A urmărit prin ziare ce se petrecea pe teatrele de război, în Rusia, în nordul Africii, la Conferința de la Casablanca. A abandonat scrierea piesei *Insula* și s-a întors la *Ursa Mare*, titlul provizoriu pentru ce va fi ulterior *Steaua fără nume*. Tragismul războiului își face loc abundent în paginile jurnalului său. Refugiul lui este scrisul. Scrie de toate, pentru a supraviețui. Lucrează la negru pentru diferite teatre, stilizează, traduce. Este invitat de Anton Bibescu la Corcova, moșia sa din Mehedinți. În răgazul petrecut aici, elaborează

primele două acte ale piesei. Departarea de București, unde nu găsea o clipă de singurătate, îi prieste. Se gândește să își trimită piesele la New York sau la Londra pentru a fi jucate acolo. Îl preocupă războiul. Supraviețuirea lui – ca evreu – depindea de ce se întâmplă pe teatrele de război. Veștile proaste abundă – un discurs amenințător al lui Goebbels, vestea că Wilhelm Filderman, șeful comunității evreiești, a fost deportat în Transnistria. În iunie începe să traducă *Pride and Prejudice*, de Jane Austen. Întrerupe traducerea pentru a stiliza *Paharul de apă*, de Eugen Scribe, pentru trupa lui Sică Alexandrescu. În iulie 1943, a avut loc marea bătălie de tancuri de la Kursk. Anglo-americanii au debarcat în Sicilia. La 26 iulie 1943, a sosit vestea demiterii și arestării lui Benito Mussolini.

Trei zile mai târziu, Sebastian pleacă la Corcova, de unde se întoarce după 5 săptămâni, vineri, 3 septembrie. Își găsisese liniștea departe de București, suficient pentru a scrie primele două acte ale noii sale piese. Le citește gazdelor, soții Bibescu. Sebastian are primele reacții. Se întoarce la București și este „înghițit” de diverse alte activități. Urmărește în continuare războiul cu ajutorul aparatului de radio. În fiecare zi ascultă cinci-șase posturi. Știrile de pe teatrele de operații sunt fundalul existenței sale. Citește Balzac și Shakespeare. Nu mai regăsește liniștea necesară să scrie actul trei. Nora Piacentini îi amintește promisiunea de a scrie o piesă pentru trupa ei. În seara de 13 decembrie 1943, împreună cu Mircea Șeptilici trece pe la Sebastian, care locuia în apropiere. Toată noaptea citesc cele două acte scrise la Corcova. Piesa le place. Dar cum să o montezi? Sebastian era evreu, toată lumea știe asta. Cenzura și Direcția Teatrelor nu ar fi aprobat jucarea ei. Legile rasiale erau în vigoare. Doar dacă nu se găsea cineva, un român, dispus să ia piesa asupra lui. Sebastian este acord cu ideea. Quiproquoul este un procedeu teatral, nu? Decât să zacă într-un sertar până la sfârșitul războiului – și nimeni nu știa când

se va întâmpla asta –, mai bine să fie pusă în scenă. Dar cine ar fi riscat o astfel de impostură? Acoperirea unui evreu era pedepșită aspru de lege. De unde să găsești pe cineva în carne și oase dispus să-și ia asemenea riscuri? Întâi, trebuia găsit un regizor care să fie inițiat. Aveau deja un patron de sală, Nicu Vlădoianu, proprietarul sălii Alhambra, dornic să-i găzduiască. Regizor trebuia să fie Soare Z. Soare. Spre lauda lui, Soare Z. Soare acceptă planul. Nora Piacentini îl invită a doua zi, 14 decembrie, după citirea piesei la Capșa, îi cere colaborarea și, bineînțeles, discreție. Ceilalți membri ai trupei, Marcel Anghelescu și Radu Beligan, nu sunt informați despre adevăratul autor al piesei. Exista pericolul unei indiscreții care să năruie totul.

În vreme ce Nora Piacentini îl convinge pe regizorul Soare Z. Soare, marți, 14 decembrie la Capșa, Sebastian și Șeptilici dictează pentru trei dactilografe primele două acte. Se conturează scenariul acoperirii lui Sebastian. Se alege un nume literar, „Victor Mincu”. Este schimbat titlul din *Ursa Mare*, într-unul mai comercial, *Steaua fără nume*. Piesa este citită la teatru cu actorii. Sebastian nu participă, îi așteaptă pe cei doi într-o cafenea din apropiere. Actorii sunt entuziasmați, Soare Z. Soare îi spune la telefon: „Este o capodoperă!” Problema e că piesa încă nu e terminată. Sebastian scrie actul trei într-o săptămână, până la 21 decembrie, când se intră în repetiții. Toată lumea întrebă de ce nu apare autorul? Cum Soare luase răspunderea spectacolului, pretinde că autorul ar fi un debutant din Galați, care i-ar fi fost profesor. Într-un interviu din toamna lui 1944 pentru revista *Cortina*, Sebastian spunea: „Personajul astfel inventat, avea să devină pentru noi, cu vremea, o grea povară. Cât l-am urât pe acest Victor Mincu!”

Cu cât premiera se apropia, tensiunea în trupă era tot mai mare. Apar și ziaristii ațâțați de pregătirile secrete de la Alhambra. Zvonurile despre noua piesă stârnesc curiozitatea. Secretul e din

ce în ce mai greu de păstrat. Orice indiscreție ar fi fatală. Soare Z. Soare propune ca, dacă lucrurile merg prost, să nu se renunțe, ci să încheie repetițiile repede și să se anunțe premiera. Iar dacă, din nefericire, se întâmplă ceva grav, să pretindă că el este autorul piesei. Ar fi fost crezut, pentru că era un om de teatru cunoscut. Cel mai insistent să afle identitatea autorului a fost Radu Beligan. Juca rolul profesorului Miroiu și ar fi vrut să discute cu autorul despre personaj. Într-un turneu, când trupa s-a oprit la Galați, a cerut insistent să îl cunoască. Farsa lui Șeptilici și Soare l-a îndepărtat de scopul său. Degeaba a ajuns Beligan la poliție și a căutat prin licee și prin barou să îl întâlnească pe „Victor Mincu”. Trupa s-a întors din turneu la mijlocul lui februarie. Premiera e hotărâtă pentru 1 martie. Bineînțeles, dacă nu vor fi deconspirați până atunci, iar Direcția Teatrelor nu va interzice spectacolul.

Chiar înainte de ziua premierei, apare un articol semnat Mircea Ștefănescu, și el dramaturg. Ștefănescu apucase să citească piesa în manuscris. Salută pe debutantul „Victor Mincu” ca un autor de valoare apărut în teatrul românesc! O săptămână mai târziu, apare un alt articol, de data asta sub semnătura lui Nicolae Carandino. Se vorbește insistent despre autorul necunoscut. Al cui e pseudonimul? Ziarele publicau frecvent note, articole, înțepături, ecouri din culise... Toată lumea se întreba cine a scris piesa de la Alhambra. Nimeni din trupă nu răspundea. E clar de ce. Nu ar mai fi existat nicio premieră. „De la bănuială la insinuare, de la insinuare la delatațiune, calea nu e lungă. În pagina teatrală a unui cotidian politic, astăzi dispărut, cineva cerea Direcției Generale a Teatrelor să facă lumină în această gravă chestie...”, își amintește Sebastian într-un interviu din toamna lui 1944. Revista conține un reportaj pe trei coloane. Titlul: „Cine este autorul piesei *Steaua fără nume*? Nu e un debutant, nu e Victor Mincu. Noi îl cunoaștem

foarte bine... Este Mihail... Sadoveanu!” Apropierea numelor lui Mihail Sebastian de Mihail Sadoveanu era voită. Revista de teatru *Cortina* era bine informată. Publicația se juca cu nervii celor din trupa Alhambra. Nicolae Carandino cunoștea autorul, citise piesa în manuscris și, după stil, ghicise că era vorba de Mihail Sebastian. Dar nu voise să dezvăluie adevărul în presă. Era prieten cu Sebastian și știa ce urmări ar fi avut asupra spectacolului și a tuturor celor amestecați în „complot”.

În urma zarvei iscate, Direcția Teatrelor a cerut să se prezinte autorul cu actele de origine etnică pentru a atesta că e român. Dacă nu se executa ordinul, premiera nu era autorizată. Și asta, cu numai o săptămână înainte de data stabilită pentru primul spectacol. Tensiunea a ajuns la paroxism. Era nevoie de cineva mai puțin expus și dispus să joace rolul... autorului. Apare soluția salvatoare. Ștefan Enescu, un avocat care locuia în același bloc cu Piacentini și Șeptilici, soțul actriței Aglae Metaxa, a acceptat să joace rolul „autorului piesei”. Era mare iubitor de teatru. Fusese coleg cu Sebastian la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Brăila. Ca și Sebastian, era avocat, Enescu ceva mai tânăr. Ideea i-a aparținut lui Mircea Șeptilici, care îl cunoștea. Enescu publica uneori în presa literară. Manuscrisul lui Sebastian a fost ars, pentru a nu se păstra dovada adevăratului autor. Avocatul Enescu a copiat de mână toată piesa pentru a face „proba” că el este „autorul”. Însoțit de Ștefan Enescu și Nicu Vlădoianu, Soare Z. Soare s-a prezentat la Direcția Teatrelor. Aici a reușit să convingă juriul că avocatul Ștefan Enescu este autorul piesei.

Premiera a avut loc la 1 martie 1944. Emoțiile nu s-au încheiat. La câteva zile după premieră, Neagu Rădulescu a publicat mai multe caricaturi ale actorilor cu o anagramă. Literele formau numele „Mihail Sebastian”. La cinci zile după premieră, sub semnătura lui V. Mardare, apare un articol în ziarul

Universul, intitulat „Camuflaj în teatru”. Spectacolul este criticat și din nou se pune chestiunea autorului, nu e cumva evreu? Din fericire, avocatul Ștefan Enescu nu este intimidat de virulența atacului. El obține un drept la replică, publicat în ziua următoare în *Universul*. Afirmă, sub semnătură, că este autorul piesei *Steaua fără nume*. Abia acum campania de presă încetează.

Piesa a avut un mare succes. Aplauzele și ovațiile au durat minute în șir. Este chemat la rampă autorul. Apare Ștefan Enescu. Sala Alhambra este arhiplină la fiecare reprezentație. Fără îndoială, acesta e marele succes al stagiunii. Contractul dintre trupa Piacentini și Șeptilici și sala Alhambra expira la 15 aprilie. Spectacolul *Steaua fără nume* s-a jucat vreme de șase săptămâni, până când stagiunea s-a întrerupt din cauza bombardamentelor aeriene anglo-americe. Mai mulți actori s-au refugiat în afara Bucureștiului. Ca multă lume, de altfel.

București între lumi

Pe la începutul anilor '90, m-am invitat la Maria Banuș – locuia într-un bloc pe Bulevardul Dacia. Îi purtam încă sâmbete – fusesem silit în primii ani de școală să învăț pe de rost poezii de-ale ei dedicate Partidului. M-a primit ca pe un dușman de clasă. Probabil, citise din editorialele mele anticomuniste sau mă preceda reputația pe care o aveam atunci de „radical”, eu știu?... Mă întrebam dacă mai crede în cauza proletariatului și în Marx, Engels, Lenin. Erau idealurile ei de tinerețe. Era membră a Partidului Comunist din România (PCdR) încă din anii '30. Ajunsesem la ea pentru că mă documentam pentru o carte despre anii '50 (moartea lui Stalin, raportul lui Hrușciiov, Revoluția din Ungaria etc.). Ea fusese o figură importantă, ca poetă oficială a regimului. Aș că l-am rugat pe Geo Șerban să-mi mijlocească această întâlnire.

Când începe povestea, în anii '30, Maria Banuș era elevă de liceu și avea veleități de poetă. Zaharia Stancu conducea revista *Azi*. Redacția se găsea pe strada Mihail Cornea nr. 25. Locuiesc pe această stradă de peste 20 de ani. *Azi*, străzii îi zice Gala Galaction. Totul începe într-o zi când adolescenta Maria Banuș îi aduce câteva poezii lui Zaharia Stancu. El, mai în vârstă, însurat, ea, foarte tânără. I-aș spune naivă. Scenariu tipic. Ea e orbită de „statura” gazetarului. El, un faun dornic de noi cuceriri feminine. Bineînțeles, urmează o idilă toridă. Dar povestea – ca orice poveste de acest fel – se destramă. Amorezul e un personaj dubios, descoperă îndrăgostita noastră, în cele din urmă. E părăsită. Amorezul ei copt este lipsit de caracter, nu o iubește, se folosește de ea, are și alte amante, o minte, o bate. Inevitabil, se despart. După o lungă tăcere, în timpul războiului, Zaharia Stancu îi cere s-o vadă. Motivele sunt altele decât crede ea, chiar dacă ambalate în declarații nostalgice de amor.

Suntem în primăvara lui 1944, Armata Roșie se apropie de granițele României. Stancu se gândește la destinul lui. Acesta depinde de deznodământul războiului. Stancu e un animal de pradă. Sortii sunt clari, România va fi ocupată de Armata Roșie, iar comuniștii vor lua puterea. Aceste întâlniri clandestine din iarna-primăvara lui 1944 îi creează Mariei Banuș o situație sufletească dificilă. Încă îl iubește, amintirile o răscolesc. Citez: „Cu Zaharia [Stancu, *n.a.*], din nou în Grădina Icoanei, la ultima noastră «întâlnire» politică. Nemții sunt pe dric. Rușii înaintează. Zaharia face afaceri bune. Sunt legătura lui cu Mișcarea [comunistă, *n.a.*]. Martora frumoasei lui atitudini. Dă ceva bani. Mă îngheață. Îl observ, e crud. Are părul negru ca pana corbului, lipit cu o pomadă. Și un moț rebel i s-a ridicat ridicol spre ceafă. Chipul îmi pare vulgar, îngrașat, o mutră de parvenit.”¹

¹ Maria Banuș, *Însemnările mele*, vol. 1 (1927–1944), text stabilit, note și comentarii de Geo Șerban, Editura Cartea Românească, București, 2014, p. 416.

„Ieri seară Maurer, Peter [Năvodaru, *n.a.*], la noi. Maurer îmi pare din ce în ce mai rece, mai reținut [...]. Îi spun că am de discutat ceva cu el. Tace. [...] Între patru ochi îi spun de Zaharia, de faptul că am luat bani de câteva ori de la el. Nu știu dacă am făcut bine. [Zaharia Stancu, *n.a.*] are nume prost în Mișcare.”¹

Așadar, lucrurile se precipită. Așa-zișii ilegalisti se pregătesc de schimbarea care se va produce odată ce soldații Armatei Roșii vor ocupa Bucureștiul. Episodul Banuș-Stancu-Maurer este unul din nenumăratele care se întâmplă în subterane. Mizele sunt cu adevărat mari.

Gara de Nord, făcută zob

La 4 aprilie, bombardamentul anglo-american asupra Bucureștiului. *Welcome boys!* Un comunicat oficial menționează 2 942 de morți, 2 126 de răniți, 905 case distruse, 1 373 de case avariate. Lumea este descumpănită. Există convingerea că Bucureștiul nu se afla pe lungă listă de orașe europene distruse de aviația anglo-americană. O listă care cuprindea Hamburg, Dresda, Nürnberg etc. De a doua zi, Capitala se risipește în ceea ce s-a numit „dispersare”, „refugiu”. Instituțiile se mută în afara orașului pentru a fi ferite de distrugere. Ministere, teatre, muzee, spitale, întreprinderi – care încotro prin localitățile din jur. Cei cu parale își strâng catrafusele și se întorc în satele lor natale – mulți bucureșteni erau la prima generație încălțată, ajunși în București după primul război. Cei care nu au proprietăți sau rude la țară închiriază camere la săteni. Unii ajung până la Câmpulung, Vălenii de Munte, Pucioasa etc. Un fenomen urban ciudat, născut din panica de a sta sub amenințarea covoarelor de bombe. Bucureștiul se depopulează,

¹ Maria Banuș, *Însemnările mele*, vol. 1 (1927-1944), p. 405.

se transformă într-un pustiu. Se trăiește în pragul nevrozei. În frică. Încordați, oamenii ciulesc urechile la alarme. Sărăcimea a rămas ținută locului, se înțelege. Nu pleacă nici cei care au comerț, ateliere, prăvălii în piețe, nici lefegiii din fabrici și birouri. Ar fi o cheltuială prea mare. Și nici nu au unde se duce. Sărăcimea plătește întotdeauna angaralele. Este privilegiul ei în istorie – să achite nota de plată.

Când sună încetarea, alarmați [...], pornim în oraș. Întâlnim cunoscuți și stăm de vorbă. Fiecare povestește excitat ce a aflat sau ce a văzut cu ochii lui. Drăguța lui D. îi plânge în brațe că li s-a distrus mașina. Madam Bernard, gene date cu rimel, ochi strălucitori, povestește cu vădita mândrie a aducătorului de știri senzaționale că Athenée Palace și Ambasador-ul sunt rase până la pământ. Apă nu se mai găsește nicăieri. Nici la restaurante, nici la cofetării. Nici măcar sifon. În dreptul Palatului, drumul barat. [...] Oameni pe străzi, fluvii. Tramvaiele nu circulă. Lumea cască gura la casele sinistrate. Pe C.A. Rosetti văd o poștăriță care intră în curtea unei case prefăcute în moloz. Se uită zăpăcită în jurul ei cu scrisoarea în mână, o pune la loc în geantă. [...] Când se lasă seara, Athenée Palace-ul și Splendid, care nu au fost „rase”, continuă să ardă. Ard toată noaptea cu flăcări spectaculoase. [...] Toată lumea vorbește despre dezastrul din cartierul Grivița. S-au prăpădit mii de oameni. Mulți din elita lucrătorilor ceferiști. Trei alarme într-o zi. Panică de nedescris. Lumea alergă înnebunită pe străzi. Femeile strigau „Ieșiți din cartier!”. Premilitari și evrei lucrează la dezgropări.¹

Primul bombardament american – da, american, oricât de incredibil ar părea – al Bucureștiului, oraș deschis, fără legătură cu orice obiectiv de război; populația civilă, inocentă, fără

¹ Maria Banuș, *op. cit.*, vol. 1, p. 510.

apărare, lucruri pe care nimeni nu le ignoră; eveniment care a dat naștere la veritabile scene de apocalips la care George Enescu și eu însămi asistăm, fascinați de teribilul spectacol, de sus, de pe terasa noastră. La 50 de metri de noi, oameni ardeau pe acoperișurile pe care se refugiaseră văzând că imobilul lor – Hotelul Splendid – luase foc, fără a mai avea parte de nicio salvare posibilă; automobile în flăcări, cu șoferi morți la volan, pasageri calcinați pe fundul caroseriei, zigzagând cu o viteză nebună prin fața ușii noastre, pentru a se zdrobi apoi la prima cotitură a străzii; trecători care fugeau rătăciți, dezorientați, către ce? Ritmul exploziilor se accelera cu fiecare minut care trecea, zguduind temeliiile casei pe care ne hotărâsem să nu o părăsim, în ciuda implorărilor și rugămintilor repetate ale fidelului nostru personal de serviciu; într-adevăr, preferăm să murim pe terasa noastră, sub cerul liber, decât să fim îngropați de vii sub dărâmăturile unor refugii nesigure. Oare avem noțiunea morții în astfel de momente? Gândul la aceste refugii mă îngrozea mai tare decât exploziile și ravagiile bombelor.¹

Vizităm cartierul Gării de Nord și Calea Griviței. Case dărâmate, copaci scoși din rădăcină, străzi pline de moloș, pe unde nici nu putem trece cu mașina. Cordoane de soldați și sergenți caută să dirijeze circulația. Ambulanțe și medici aleargă transportând răniți. Grupuri de soldați și cetățeni caută să scoată de sub dărâmături cadavrele celor morți și pe cei care mai pot fi în viață. [...] Este sfârșitul pământului. Încă un bombardament ca acesta și Bucureștii dispar de pe fața pământului. [...] Pustiu peste tot. Te apucă jalea în fața acestui spectacol de oraș părăsit. Tramvaiele sunt goale și merg aproape goale. În vagonul cu care mă întorc acasă [...] de la

¹ Maria Cantacuzino-Enescu, *Umbre și lumini. Amintirile unei prințese moldave*, trad. din lb. franceză de Elena Bulai, ed., pref., note, tab. cronol. și indice de C. Th. Ciobanu, Editura Aristarc, Onești, 2005, pp. 539–540.

Universitate, unde m-am urcat, și până la stația Claudian [în Vatra Luminoasă, *n.a.*], am văzut două persoane.¹

„Floarea soarelui”, hotelul „Splendid” etc. nu mai existau. Totul era o mare de flăcări, limitată de cordoane de soldați. [...] Înainte de a ajunge la Piața Buzești, am dat de o remorcă de tramvai plină de cadavre. Unii erau lungiți pe platformă, dar pe alții moartea i-a surprins pe scaunele lor. Vagonul era tot ciuruit de găuri mici cât bobul de fasole. Privind mai atent, am constatat că și victimele erau toate ciuruite. Era unul din efectele bombelor. [...] Ajungând la Piața Buzești, am văzut o mulțime care se înghesuia în jurul unui obiect pe care nu îl puteam vedea, împins de o curiozitate morbidă. A ieșit un om scos de subțiori, un disperat care urla. Înnebunise de ce văzuse. Cu greu mi-am făcut loc prin lumea împietrită de oroare. [...] Treceau camioane militare. „Îi duce la groapa comună. Câte o cruce la o sută de cadavre. Numai de n-ar fi vii printre ei!” Observație judicioasă. Cine a avut timp să constate decesele la atâtea victime? [...] Fiind mai vechi, hotelul Splendid avea planșeuri de bârne. A ars ca o șură. Nici aici nu s-a ținut seama de zgura de vieți adunată cu fărâșul și aruncată în Dâmbovița. Nu mai era timp de mofturi! [...] Bombardamentele anglo-americe au lovit însă mai mult lumea modestă. Nu cunosc membru din Jockey Club sau Automobil Club care să fi căzut victimă. Populația în imensa ei majoritate a ajuns la concluzia că numai sosirea rușilor va pune capăt pacostei. „Decât bombe, mai bine rusu!”; auzeam în tramvai.²

7 aprilie 1944. Capitala are un nou aspect. Tramvaiele încă nu circulă. În schimb, se văd foarte multe autocamioane, mașini, camioane și căruțe încărcate cu bagaje, stând prin fața caselor sau

¹ Ioan Hudiță, *Jurnal politic (1 ianuarie – 24 august 1944)*, vol. 10, Editura Roza Vânturilor, București, 1997, pp. 176, 239.

² Gheorghe Jurgea-Negrilești, *Troica amintirilor: sub patru regi*, Editura Cartea Românească, București, 2002, p. 334.

trecând grăbite pe străzi, îndreptându-se spre barierele oraşului. Pietoni mulți pe trotuare [...]. Pe fiecare stradă se văd şiruri de cetățeni și cetățene, servitori și servitoare. Ducând... vase pline cu apă... Fețele tuturor par mai îngrijorate decât până acum. Magazinele, care până mai ieri gemeau de fel de fel de preparate de carne sau de alimente conservate, acum sunt goale. [...]

8 aprilie 1944. Nu s-a[u] redat curentul electric și lumina... De asemenea, au început să circule tramvaiele. Nu avem încă apă curentă. Foarte multă lume pleacă din București.

12 aprilie 1944. Tot poporul Capitalei blesteamă pe mareșalul Antonescu pentru greșelile comise și pentru continuarea războiului alături de germani.

30 aprilie. Bucureștiul și-a pierdut din marea lui aglomerație ce era înainte pe străzi. Se cunoaște că multă lume s-a evacuat. [...] Aceasta se cunoaște și după prețuri. Acum patru-cinci săptămâni, nisetrul ajunsese la 220–240 lei un kg. Ieri l-am cumpărat cu 1 100 lei kg. În schimb, s-au rărit zahărul și făina albă, care au fost din nou impuse regimului de cartelă.

7 mai 1944. Bucureștiul a fost atacat cu bombe incendiare și explozive în plină zi. Se văd înspre șoseaua Bonaparte multe incendii...¹

Răfuială între gangsteri

În aceeași zi cu marele bombardament anglo-american din 4 aprilie, Ștefan Foriș, șeful PCdR, este sechestrat de-ai săi în stil mafiot. Comandoul apărut din senin să îl răpească pe Ștefan Foriș era format din Emil Bodnăraș, Iosif Rangheț, Gheorghe Filipescu și Ion Mitulescu, ultimii doi fiind foști brigadiști în timpul Războiului Civil Spaniol. Operațiunea se petrece în vecinătatea Bulevardului Filantropia, lângă Depozitul Sanitar, într-o

¹ Petre C. Georgescu-Delafras, *Gânduri și fapte din zile de război*, Editura Cugetarea-Georgescu Delafras, București, 1945, pp. 160–161.

casă de pe strada Carol Knappe, aproape de Piața Domenii. Se aud puternic detunăturile bombelor anglo-american peste Grivița. Cartierele Gara de Nord, Giulești, Chitila se află în apropiere, la vest. Scena pare dintr-un film *noir* combinat cu pagini din romanele lui Ilf și Petrov. Bodnăraș juca rolul lui Ostap Bender. Intră vijelios în casa clandestină unde se ascundea Foriș, ca să se impună celor prezenți. Foriș nu era un oarecare, era șeful suprem al PCdR, fusese numit de Comintern în decembrie 1940, când călătorise clandestin la Moscova, însoțit de Teohari Georgescu. Aici se întâlnise cu șefii consacrați ai Cominternului, începând cu Gheorghe Dimitrov. Vizita a avut drept scop numirea unui șef suprem al minusculului partid. La 4 aprilie 1944, Ștefan Foriș era în funcție de patru ani. Nemulțumise pe toată lumea – mai ales pe cei din închisori – prin critici și excluderi numeroase, prin inactivitate. Acum venise ceasul socotelilor. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Iosif Chișinevschi și Teohari Georgescu hotărâseră să-l înlăture. Voiau pentru ei puterea în partid, Armata Roșie se apropia și se anunța ceasul răfuieiilor – de unde urgența înlăturării lui Foriș. Dej voia neapărat să-i ia locul. Un detaliu: Lucrețiu Pătrășcanu a refuzat să ia parte la complotul împotriva lui Foriș. Îl va costa viața.

Odată intrat în casa din strada Carol Knappe, Bodnăraș pretinde în fața lui Foriș, care nu înțelege ce i se întâmplă, că este demis. Mai spune și că are mandat GRU să îl aresteze. Îi prezintă o hârtie banală, semnată chiar de el, drept un act oficial emis de Comintern. Erau o farsă și un fals. Bătuse așa-zisul document la mașina lui de scris chiar în acea dimineață în cartierul Vatra Luminoasă unde locuia. Așa se întâmplă uneori, istoria joacă feste și râde gros de personajele ei. Bodnăraș furniza astfel o victimă patronului lui, Gheorghiu-Dej, aflat în așteptare în lagărul de la Târgu Jiu. În vara lui 1946, Foriș va fi ucis din ordinul său, aprobat de Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu,